

כי בזמן עבירת הלאו אינו מקיים המצוה, ואין עשה דוחה ל"ת אלא בעידניה]. וכבר דנו אחרונים בענין זה. ע' רעק"א; מקור חיים; פרי יצחק ח"א יח; עמודי אור כו; חדושי ר' שמואל. וע"ע אמרות טהורות סי' טו סק"ו וסי' יט הערה 3. ולפי פירוש זה מתישבים דברי הגמרא גם אם נניח שאף רבי יהודה מודה שכאשר אי אפשר לשרוף, מחויב להשבית (משום 'תשביתו') בכל דרך אחרת [כן כתב באבי עזרי (תנינא, חמץ ג, יא) בדעת הרמב"ם, והקשה על כך מסוגיתנו] – כי מ"מ יש כאן קולא בכך שהוא מתעכב לחזור אחר עצים לשרוף ולא ישביתנו מיד כאמור.

דף כח

'אמרו לו: אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הספק לדברין יוכיחו...'. התוס' הקשו, לפי דעת חכמים שאשם תלוי בשריפה, מדוע אין לומדים חמץ מנותר שהוא בשריפה (ע"ע בישוב קושייתם ברא"ש ובשאר ראשונים; עלה יונה עמ' קעז). ולכאורה היה מקום ליישב שלפי מה שאנו נוקטים שחמץ לאחר הפסח מותר מהתורה, אי אפשר ללמוד חמץ מנותר שאיסורו לעולם ואין לו התר [ועל דרך סברת הר"ן (בנדרים נב) שדבר שיש לו מתירין לאחר זמן, נחשב 'התר' בעצמותו. וכן כתבו אחרונים שיש חילוק בין איסור תמידי לאיסור זמני בעצמותם, שזה איסור בחפצא וזה איסור גברא (ע' אתון דאורייתא י; בית האוצר א, קכה; צנת פענח חמץ ומצה א, א)], אבל רבי יהודה לשיטתו שחמץ אסור מהתורה לאחר הפסח, יכול ללמוד מנותר [ואעפ"י שאין 'כרת' לאחר הפסח, מכל מקום אינו 'התר', ועכ"פ שם כרת ישנו בחמץ].

[לכאורה נראה שלפי רבי יהודה חמץ לאחר הפסח מצוותו בשריפה, ולא משום 'תשביתו' אלא מחמת איסור הנאה שבו או מהילפותא מנותר. ואם לא נאמר כן, יצא דבר תמוה (כאשר העיר בספר בני ציון סי' לד) שאפר חמץ בפסח מותר לרבי יהודה שהרי הוא מהגשרפים, ואילו אפר חמץ – שעבר – עליו – הפסח יהא אסור כדין הנקברים].

ונראה שהתוס' לא פרוש כן כי אדרבה, יש ללמוד מנותר שחמץ ייחסר לאחר הפסח, וכל זה אכניס ב'מה מצינו', נותר ישנו בכל תותירו וחמץ בכל תותירו – מה נותר אסור לעולם, אף חמץ. ולכן הוצרכו לסברה אחרת.

אך יש להעיר שעיקר סברה זו לחלק בין איסור תמידי לאיסור זמני, אינה מתישבת עם שיטת כמה מהראשונים שפסקו כרבי יהודה לענין ביעור בשריפה, וגם פסקו כרבי שמעון שחמץ לאחר הפסח אינו אסור אלא משום קנס (ע' רא"ש) – הרי שחילוק זה אינו מהוה פירכא. וצריך ליתן טעם בדבר. ושמו נקטו כן רק מדרבנן, אבל מדאורייתא אכן אין ללמוד מנותר.

'מסתברא עבודה זרה דלים המלח קא אזלא לא בעי שחיקה'. מרש"י (ותוס' רבנו פרץ) משמע דוקא ים שאין ספינה עוברת בו. ואולם רבנו חננאל כתב: 'ים הגדול' [ונקרא 'ים המלח' כי מימיו מלוחים, להוציא משאר מימות קטנים שמימיהם מתוקים. וכן יש לשמוע מדברי הרמב"ם (ערכין ה, ח ועוד), שדין ים המלח וים הגדול שוה].

וצ"ל שהכוונה למקומות מרוחקים שאין מצויים שם אנשים, שלא כסתם נהרות (וע' גם מהר"ם חלאוה; אמת ליעקב). ויש מפרשים מפני שטבעו של המלח לקלקל את החמץ במהרה.

'אמר ליה רב יוסף: אדרבה איפכא מסתברא...' חלוקות הדעות בין הראשונים האם הלכה כרבה (ר"ח, רא"ש, ריטב"א, וער"ן במשנה) או כרב יוסף (רמב"ם. וכן פסק בשלחן ערוך. וע"ע בר"ף ובהמאור שסתמו להצריך פירור אף בים). וכתבו האחרונים (תמה, א), מאחר ויש דעות בין הפוסקים כמי הלכה, יש להחמיר לכתחלה להצריך פירור בכל אופן.

[הכסף-משנה תמה הלא הלכה כרבה כנגד רב יוסף חוץ משלשה דברים (בבא בתרא קיד:). ונראה שכאן שונה כי מחתימי התלמוד לא מסרו לנו הדברים בלשון מחלוקת אלא רבה אמר בלשון 'מסתברא' ורב

יוסף אמר לו 'איפכא מסתברא', ולא פירשו אם רבה קיבלה ממנו אם לאו. ואפשר ששחק מפני שהיה הדבר מרופה בידו, לא הודה לו ולא חלק עליו, הלכך אין ספק של רבה מוציא מידי ודאי דרב יוסף. חזון איש ק"ה, ג].

כתב המשנה-ברורה (תמה סק"ה, מאחרונים): אם משליך החמץ לבית הכסא, הכל מודים שאפילו הוא קשה שאינו נימוח, הריהו כמבוער מן העולם לגמרי כיון ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו, ואין צריך לפוררו קודם שמשליך.

וכתב החזון-איש (ק"ה, ג, קטו, טז) שדין זה אמור רק קודם זמן איסורו [שאז מעיקר הדין אינו צריך לפרר אפילו כשמשליך לים או לנהר, אך כיון שנוהגים לשרוף חמץ אף קודם זמן האיסור, בכלל מנהג זה לפרר אם אינו שורף], אבל במועד אין מועילה השלכה לבית הכסא כמות שהוא, שאף על פי שבטל בכך מתורת אוכל [וכדין שאור שיחדו לשיבה וטח פניו בטיט], אין זה נחשב איבוד מן העולם ועדיין הוא ראוי לחזור ולהסיק בו, וראוי גם לכלב על ידי נקיין. והרי קיימא לן שחמץ שנאסר בפסח, אפילו נסרח אחר כך – חייב לבער. והוסיף שגם אם ביטל את החמץ קודם הפסח ולא ביער, שאין כאן 'בל יראה' מדאוריתא, נראה שאפילו נסרח אסור בהנאה וחייב לבער.

מפשות דברי המשנ"ב נראה שאף לאחר זמן האיסור מועילה השלכה לבית הכסא. ונראה שאפילו לפי דעות הפוסקים שחמץ שנסרח לאחר שנאסר חייבים להשביתו מן התורה (ע' שער הציון תמב אות יט), יש לומר שדוקא חמץ שנסרח, וכן כופת שאור שיחדה לשיבה, שעדיין הוא ראוי לשימוש האדם הלכך אינו כמבוער הגם שבטל מתורת אוכל, אבל כשמשליכו לבית הכסא הלא ודאי אינו מיועד לשום שימוש, ואעפ"י שניתן להשתמש בו אך סתמא דמילתא אינו עשוי לכך כלל, הלכך נחשב כמושבת ומבוער. והרי גם המשליך חמץ לים המלח, ניתן לשכור אמודאי לחפשו ולהוציאו, ואעפ"י כ נחשב כמבוער מן העולם. וכן משמע מדברי הגר"ז (תמה, ג-ה) שהשלכה לביה"כ מועילה מהתורה, הגם שהוא סובר שחמץ שנאסר ונסרח זקוק לבער – כמובא בשער הציון (תמב, יט) בשמו.

(ע"ב) 'אמר לו רבי שמעון... אם כן מה ת"ל לא תאכל עליו חמץ – בשעה שישנו בקום אכול מצה ישנו בכל תאכל חמץ ובשעה שאינו בקום אכול מצה אינו בכל תאכל חמץ'. צריך לומר שכל שבעת הימים בכלל 'שעה שישנו בקום אכול מצה' אעפ"י שהיא רשות – שכן לשון הכתוב שבעת ימים תאכל עליו מצות.

ועוד יתכן שלדעת רבי שמעון אכילת מצה שבעת ימים מצוה ממש היא, כפשט הכתוב [ואינו סובר הדרשה (דלהלן קכ.) 'מה שביעי רשות', שהוא מצריך את הכתוב לדרשה אחרת] (עפ"י פני יהושע).

א. לכאורה כוונתו לחיוב ממש, שאל"כ הלא ניתן לקיים הדרש 'מה שביעי רשות' – שאינו חובה. ובפירוש החזקוני (פר' בא) כתב שאכילת מצה שבעה – מצוה. וכן ידוע בשם הגר"א. ויתכן שגם לדבריהם מתפרש 'קום אכול מצה' – אם באת לאכול פת, אכול מצה ולא חמץ.

ב. נקט לפרש 'בשעה שאינו בקום אכול מצה' למעט חמץ לאחר זמנו. וכן פירש ריב"ג (ח"ב עמ' פא).

לדעת כמה מהראשונים לא אמר רבי שמעון אלא שאינו ב'לאו', אבל אסור באכילה. יש אומרים: מדאוריתא, משום 'עשה' דהשבתה (ראב"ד, תוס', מרדכי). ויש אומרים מדרבנן (רמב"ן לעיל ח). ויש חולקים וסוברים שמותר באכילה [ואכילתו היא השבתתו] (עפ"י רא"ש וטור וב"י – בדעת הר"ה. וע' רש"ש כא. אך י"א שלא התיר הר"ה אלא להנות ממנו תוך כדי ביעורו, אבל אסור מדרבנן לאכול או להנות מחמץ שלא בשעת ביעורו, משעה ששית. ע' חזו"א ק"ז, א).

ולפי דעה זו יש לפרש מה שאמרו (יב): 'ניכול כולה שית' כפשוטו, שמתקיימת באכילתו מצות ביעור. ואין צריך למש"כ התוס' שם 'כולה שית' לאו דוקא.

ולעיל כא: שמקשה הגמרא 'עבר זמנו אסור בהנאתו, פשיטא' – משמע שאין דעה המתירה. אך רש"י שם ל"ג 'פשיטא'. עוד בבאור שיטת רבי שמעון – ע' צל"ח; חזו"א קיז, א והלאה; חדושי ר' שמואל לעיל ד:

יכול ערל לא יאכל בו – בו הוא אינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור. יש שאין גורסים 'במרור', או אף אם גורסים – לאו דוקא הוא אלא נקטוהו משום שגרת הלשון [וכנמצא בכמה מקומות, כגון באלו הן הלוקין גרושה וחלוצה לכהן הדיוט], כי מצות המרור מהתורה אינה עומדת לעצמה אלא מתלווה לאכילת הפסח (עפ"י מאירי; חדושי הר"ן; רבנו דוד. וזה תואם עם שיטת הרמב"ם (ספר המצוות עשה קנח) שאכילת מרור אינה נמנית כמצוה לעצמה).

ואולם יש אומרים שאף על פי שהמרור בזמן הזה אינו אלא מדרבנן (להלן קכ), זהו משום שנתמעט מן הכתוב שבזמן שאין פסח אין מרור, אך באמת הוא מצוה בפני עצמה, וגם הערל שאינו אוכל בפסח – חייב במרור מהתורה (כן דעת רבי דניאל הבבלי, שהשיג על שיטת הרמב"ם הנ"ל. וכן משמע מדיוק לשון התוס' בסד"ה כל. ע"ע: 'חדושי הגר"ח על הש"ס'; חדושי ר' שמואל לט, עמ' קלט; שו"ת שבט הלוי ח"ט קכב).

וכיו"ב יש לדון באשה, למ"ד נשים בראשון רשות – האם חייבת במרור מהתורה. ע' בזה ברש"י וברש"ש להלן צא ובמנ"ח יז, כו ובבאור הגר"י פרלא לסהמ"צ לרס"ג עשה מז. [ובירושלמי (פסחים ה, א קדושין א, ז) ישנה דעה שלדעת התנאים שנים בפסח רשות, הוא הדין במצה].

זרבי יהודה – כתיב בהאי וכתוב בהאי' – וצריכא, כי טמא ושהיה בדרך רחוקה, מפני שהם נדחים לפסח שני ויאכלוהו על מצות ומרורים, לכך הייתי אומר שאינם מצווים עתה. ואם היה כתוב טמא ושהיה בדרך רחוקה הייתי אומר דוקא אלו אוכלים מפני שישנם בכל שאר המצוות, מה שאין כן ערל ובן נכר (עפ"י מהר"ם חלאה. וקרוב לזה ברשב"ם להלן קכ).

ומרש"י משמע שאפשר ללמוד זה מזה. וצריך לומר מלתא דאתי בבנין-אב טרח וכתב לה קרא, כאשר מצינו בכמה מקומות – ע' במצוין לעיל כו. ואולם בגמרא להלן (קכ). הגרסא לפנינו 'וצריכי'. [ולפרש"י צריך לומר שאינו סובר הצריכותא הנ"ל כי גם 'בן נכר' נדחה לפסח שני, למאן דאמר הויד בראשון חייב בשני, הרי כשעשה תשובה עושה בשני. מהגרשז"א].

דף כט

'בדין הוא דאפילו תוך זמנו מותר בהנאה. רש"י לא גרס 'בהנאה', שאף באכילה הוא מותר (כ"מ בתוס'). וי"ג אף לפרש"י 'מותר בהנאה' ומפרשים שמותר מדרבנן, משא"כ באכילה שאסור מדרבנן. עפ"י אמת ליעקב). והתוס' הקשו הלא בעת אכילתו ודאי קנאו (וכ"כ הרד"ה).

וכתב הראב"ד (וע' גם בפני יהושע ובספר בני ציון (מיטאווסקי) ג), שיש אופן שלא קנה באכילתו; כגון שתחב לו חברו לפיו, למקום שאי אפשר לו להחזירה אלא בדוחק, שהואיל ולא לרצונו הכניסה לו, והחזרה אינה אפשרית אלא בדוחק, אין כאן קנין ממון קודם חיוב הבליעה, בעת שנהנו מעיו, וכיון שהוא של אחרים או של גבוה, אין בו חיוב חמץ.

ומהאחרונים יש שכתבו (עפ"י דברי הר"ן בנדרים לד; שיטה מקובצת בבא מציעא פ"ח) שאם בשעה שאוכל, דעתו שלא לקנותו – אינו נעשה שלו, והרי אוכל חמץ של הנכרי [ואף על פי שנפסק (באבן העזר כח), אורח